

Sassoon 763

Hirschberg

D. Gorstein

ח. ג. חישברג

על גזירות המיעדים וטחר הוודו

Budia 263

Sassoon 713

Budia 263

Cf. Med-Soc. Ex, A, 2

mm 59-74

מרפאים מחד

ספר היובל ליצחק בער

החברה ההלסוסורית-הישראלית

ירושלים תלכיה

על גזירות המיחדים וסחר הוודו

מכtab פשנת 1148

לפני שלושים שנה ומעלה פירסם הרוב ג. מ. טolidano מהוד שידי הגנויה, המכtab מאט סוחר בשם שלמה כהן אל אביו יהודה בן יוסף.¹ רובו של המכtab הם עניינים פרטיט-משפחתיים ועסקי מסחר, אולם דרך אגב מסיח מתחבו גם על המאורעות במערב, הלא הם גזירות מנהיג המיחדים עבר אל-מוסמך באלג'יריה ובמרוקו ומזכיר גם את לבושו בטפר. בסוף המכtab נסאו תאריך מדויק: שבת א' תנ"ט – ככלומר יאנואר – פברואר 1148. לא צינו בו מקומות הימצאים של הכותב ושל המוען. לדעתו של טolidano נשלחה האגרת מלכונדריה אל פוטסטאט. עם זאת צין בהערותיו פגמים אחדות, כי הבין את המכtab לפירסום באין עמו ספריה העור הדחוסים והוא מניח לאחררים מקוטר רב לחתנור.² המכtab כאילו נפלט מדעתם של החוקרים, לא מצאתי שימושו בו.³

נראה תקופה מה ניתן ללמד מtower המכtab עצמו על הרקע האישית שלו. שלמה כתוב אותו בתשובה לאגרתו של אביו, שנשלחה מרובאת (עמ' א' שורה 6). מרבות היה מעון בקצתו הדרומי של חצי-הירדן, על חוף האוקיאנוס ההודי, והוא ידועה ממכתبيיהם של סוחרי יהודו בימי הביניים.⁴ שם זה הוא נקודת-טוויה מכרעת להבנת מכtabו, מפני שהוא רומז לטיב עסקיו של יהודה בן יוסף וגם מוצצם את האזור. שאליו עשוי היה המכtab בו בשנה האחרונה. רק מtower המכtab בנו יודע לנו כי ימים רבים מן הבית ואינו יודע מה התרחש בו בשנה האחורונה. רק מtower המכtab בנו יודע לנו כי זה היה חולת אגוז כמנה תמיינה וכמעט שנחטייאשו ממנה. כמו כן נמצא בו פרטים על מאורעות במשפה ובמסחר, שהתרחשו לפני זמן רב. גם על גזירות במערב, שהיה כנראה ארץ מולדתו – כי הרי בעיריה המפורסמות סגולמאסה ופאס חיו לפחות עד לימי הצרות, אחיו ובני משפה אחרים – הגיעו אל יהודת הדימ קלושים בלבד. נראה כי יהודה רומז כאן למלחינים שקרו בשנה שניתיהם לפני כתיבת המכtab. דברי אכזבה המובאים במכtab בשם ר' יוסף בן מלאל, הפליט מגילמאסה (עמ' ב ש"ו 22), על שלא נפגש במצרים, היא פוטסטאט-קאהרה (או מצרים כולה), עם יהודה, הן תוכחו נספת, כי זה לא נמצא שם. סגנון הדברים האמורים בשם ר' יוסף הניתן מניה

(1) ב' HUCA, ד (1927), עמ' 449–458.

(2) צין במיוחד בדרכיו, נайл, בראש הערות (עמ' 55) ובסופו (עמ' 458). העזרות של ג. סאן, נайл, עמ' 467–466. אין מושיפות ולא כלום מבחינה קונסטרוקטיבית.

(3) המכtab נמצא מתחת לאוסף ש. זון, והיאוון ניתן ב"אללה", אוקספורד תרצ"ב, מס' 713, עמ' 394–395; אולם חסר רומז, כי בהאי נחרסת כבר בדפוס. במקומות זה וזווי להודות להרבה שלמה ששוחיאל בטרבו להציגו לי צילום של המכtab. אני מצטער, שבגלל שיבוש בלוט היזננים לא יכולתי להשתחש בו בזמן כתיבת מटורי שהתרשם עתה ב"ירוב" דרך יג. והגთה, שונשתה עד לפני שגת. גם לא הספקתי לציג במאמרי בשבי ספר היובל של ביתהמודש לרובנים בבחפשם. העומד להתרשם.

(4) לאיתור המקומות במטה אפשר להיעזר בספרים: ריטל, Geographisch-Statistisches Lexicon, גוזן Grosser Herder Atlas, Merbat, Merbad, וכן ש. ד. גויטין, Speculum, כת (1954), עמ' 194.

מקום להשערת, כי האחרון הכיר יפה את יהודה וכי נפגש אותו לפני כן. האם היה זה בסוג'למאסה? הדברים על משLOW הכתבים והעשבים, הקשה המוטנית אל יהודה להביא אותו אריג מסויים וכן שפתה, ובראש וראשונה התקווה, שמביע הבן, כי חаб לא ימפתח לנזוד זמן רב בעסקי המשחר, וכי במקום לקבל תשובה בכתב יזכה הבן לראות את אביו פנים אל פנים. — כל אלה הן הוכחות תוחכות, כי אכן שוה יהודה למרחוקים, לפי מקומות שאותו האחרון, מרבים, יש לשער שהוא נמצא עדיין בערב הדרומית, במקום שבו חיים בני המשחה, שלמה דושן בשלומם (עמ' ב. שוליות הצד ימין ש' 15—16). התשערה, כי המכtab נשלח מאלכסנדריה אל פוסטאט הרחוקה ממנה כמאהים ק"מ מתבטלת אפוא לפחות בוגע למען.

סיפורו של שלמה על החפסדים שנגרמו לו עקב השפל בעיר, הקשיים בגביית החובות, העדר שפהות לעבודות-בית גסות, וכן דבריו המפורשים על "ਐיט ביןוניים", מלמדים אותן, כי מצבם החומרי של בני המשחה שבמצרים לא היה או מזהיר. מאייך מסתבר מדבריו על ה"רייס" — כלומר אדם בעל מעמד רם, כגון: נגיד, ראש ישיבה או ראש הסוחרים — וכן על אדם שני שעלה לגדרה, כי משפחתו שייכת לאותו מעמד חברתי. רושם זה מוצא סعد בדבריו של שלמה על קביעת זמנים לתורה (עמ' א ש' 24—25) וכן בטיפול על ספר התורה, של אהובו למארוקו ושהצילהו בימי הרדיפות (עמ' ב ש' 22—25), והוא מתחזק על ידי המתואר שבו מכנה שלמה את אביו "נון גאנים" — וזהאי שאין זו מליצה בלבד.

עד כאן המסקנות שאפשר להסיק מהתובן המכtab גופו, מבלי להזדקק למקורות אחרים.

מאו פירסום האנרגת נתגלו מקורות שונים, יהודים וערבים, שיש בהם כדי להבהיר את דברי המכtab על גזירות המימייחדים והמשחר עם דרום-ערב והודו. במיוחד יש לציין את החומר שמכין עתה לפירסום ש. ד. גויטיין, ב"ספר היהודי" שלו, על הסתר היהודי עם הגטו ודרום-ערב, ומכליל ברובו המכבריע תעוזות מהגניזה שלא ראו או רדיין.⁵⁾ המכtab שלנו משלב יפה במסכת החולר, והוא ומשלים אותו בפרטם רבים ובעיקר על ידי הרחבת האפקטים ההיסטוריהים. תחיזוש שבו ואפשר לומר ללא הגזות אף יהודה, הוא בהצעת דבריו. של סדר המאורעות במנרב. כל המכtab ראוי לדין מחודש, כדי להעמידו באור הנכון ולעמדו על ערכו.

תשובה לשאלת על מקום מושבם של משפטת יהודה וכן ידיעות מאלפות נספנות מוצאים אנו במכתבים של הגניזה. משנות השלושים הארבעים של האמאמנה השתייט-עשלה, שנוצרו בהם

5) עיין במיוחד בסקוירת-המאלפות, שפידסמה ב-*Speculum*, פ' 11, עמ' 181—195, וברישית פאמרי על הנידין עד אן, שם עמ' 183, ומאו צוטטו עוד חנות וכלהן בזמנם שהותם הקצרה של פרום' גויטיין בירושלים בראשית החדש אב תשי"ח וראיתי לו את המסמכ' וסייעתי לה. שני פודט פירסמו בספר היובל לכבוד פרום' ג' בפר. זו זאת בעיקר בשל תיאור גזירות המימייחדים שבגל, נושא המכבי' לשטה פחקלי' של בעל היובל. גויטיין עמד מיד על חשיבותו לענייני יהוד וצד לאפשר לי את הרחבת דוריעה פתוח לפני. — ברוחב לב תרائي לתחת פיוחדת — את אוצרו הוסף, את החומר ל"ספר היהודי", ב添ition שהיתה מונת ביבתו בירושלים. וזאת מצעדי בתוצאות אלה חומר, שהיה לי לתרullet הרבה למסמכים של ספר זה גרמן להלן בזינן: גויטיין, ספר היהודי, ומספר המסמכ', או בקיצור גויטיין, מס'...

[הערה בזמן הכתבה. לאחר שפסרתי את פאמרי זו למערצת קיבלאי מכתב מאה פרום' גויטיין מהארך 5 ינואר 1959, התהוום ברובם הדברים למסקנות שהגעתי בהם אני על סמך החומר שב"ספר היהודי".]

אבו זורי יהודה בן יוסי סג' למאסי⁶. הוא היה פקיד הסוחרים בפוסטאט, ועסק במתחר יהודו בשותפות עם חלפון בן נתנאאל, אחד הסוחרים החשובים בזמננו, שעלה פעילותו הענפה בשלוש יבשות אפריקה, אסיה ואירופה, מטפחים ורבות המסתכים שהגיעו אליו⁷.

חלפון ויהודה ערכו מסעות להודו בשנות השלישי של המאה הי'ב ונה האחרון נלקח פעע בהודו בשבי. על כך מסופר במכחטו של אחיו אשთה מהרוון בן יעקוב, אף הוא סוחר יהודו, שמושבו הקבוע היה בעדן. שני הגיסים עמדו בקשרים מתחדים ומסגנון כתיבתו של מהרוון אל ابو זורי יהודה ניכר, שהיה סוכנו. הוא מכנה את עצמו "מלך" וחותם "עבדה". בזמן שנשכה יהודה בהודו שהה שם גם מהרוון. הוא פעל שם למגן פדיונו של ניסתא, כפי הנראה יחד עם אברם בן פרחיה בן גיאן, סוחר יהודו מפורסם שעשה אז שנים רבות בארץ התיא: מהרוון הכתיב לו מכתב בעניין זה. יהודה נתראוש איז מהרוון ביקש אותו לבלי יהסס להשתמש בכיסו שהוא מעמיד לרשותו, כי "פאליך — מאליך", ככלומר רכושי — רכושך. וכן הזמין אותו להפליג בספינטה, במקום לרדת באניה אחרת. המכחט מחוסר תאריך, ויתכן שתוא ממחצית שנות הארבעים — לפני שהגיע יהודה מרבעת. משתבר כי הרmittel במכחטו לצורות שעברו על יהודה ושםן ניצל (עיין עמ' א' שר 11—15) מתיחסים למאורע זהו. על פי זה מוסברים גם דבריו של שלמה על מצבם הדחוק בקאהרת⁸.

הגיע אליו עוד מכתב, שלחו מהרוון אל סולימאן כהן בן יהודת. אמן מהרוון חותם בו "מלך", ככלומר עבדו — גם במקורה זה הוא סוכנו — אבל באמת הוודו של סולימאן, אחיו אמר, כפי שמעיד סגנון הדרישה בשלומת. אכן גם בלאו הכל אין ספק, כי סולימאן כהן הוא הוא שלמה כהן, בעל המכחט שלו. לצערנו גם במכחטו זה של מהרוון אין תאריך. אולם מכיוון שהתרו פונה בו אל שלמתה כאלו "אדוני", אין בו מכתב כל זכר או רמז ליהודה אביו של שלמה

6) השם הטלא עם הכינוי וציון מקום מוצאו של יהודה נויטין מס' 20, 21, 131, 132. וכן מזכירו אברם בן פרחיה בן ינאי, בנוסרו דבריהם בשמו במכחטים מעדן. בתאריך תשרי א' מס' א/1149: ابو זורי אלכון אלסגולמאס, צהר מלאי אלשיך בן צ'טם; ברסלבסקי, ציון ז' (תש"ב) עמ' 137 שר 14, נויטין, מס' 68 שר 10. מכאן למדייט אנו פורטם אחדים לביזוראפיק של יהודה: בספטמבר שנת 1149 הוא שתה עדין בעדן, ומציגו פקד הסוחרים בעדן חית ביטו — בעל אהתו (ולא אחיו אשთה), כפי שיתברר מיד (הערה 9).
7) שלושה מכתבים מאת יהודה, הנושא בירכו להוזה, אל ابو סעד חלפון תלוי בר נתנאאל דמיאטי; נויטין, מס' 83—85. מס' 83 הו אמדר וראשון א' חמ'ה / פברואר — מאرس 1134, והוא נותרם כבר על ידי א. שטראות, ציון ז' (תש"ב). על שהותו של חלפון בספרד עיין נויטין, מס' 99; באימפריה, מס' 100; במלטהן, מס' 101. מס' 129 נשלה אל חלפון לפי הבתוות בתלטסאן ("יציל תלטסאן"). אבל בפניות (שלויים שר 14—15) מסוף הכותב, כי באו אנשיים, המוטרים, שחלוון גמצא בפאמ, בעוד שאחרים אומרים, כי כבר עזב עיר זו. לפורת חלפון עין לעיע נויטין, תרבית כד (תש"ז), עמ' 21 ואילך; עמ' 134 ואילך;

השזה גם הוגיל, Speculum, כניל, עמ' 186. וכן שטראות, ציון ג' עמ' 145.

8) מס' 133 (ובמזהה שר 16, 20, 22). ועיין גם מס' 83, שר 16—17; מס' 85, שר 9. על אברם בן פרחיה בן ינאי לעיע ברסלבסקי, ציון ז' (תש"ב), עמ' 135—139; המספר ביטול יהודו מס' 68 (ברסלבסקי מיחס את השמות על הביבושים בטירוליטניה והוניסיה למסע המיחדים — ועיין לות להלן בהערה 12). על חוקות שהותו של אברם בהודו עיין שטראות, ציון ג' ז' עמ' 148—151. המספר עתה ביטול יהודו, מס' 57, והשזה גם שם מס' 207.

ועסקו, יש לשער שהזהה כבר לא תהיה אז-בחיים. מאחר שיש לנו עוד ידיעות על ابو זכרי יהודה מתרשי אי מס'א לשירות, ברור כי אגרתו של מתרשי נכתבה לכל המוקדם בוטף שנת 1149⁹. ראים לחשומת לב הרמות השקופים על הקשרים שמיין לנזרלי הסוחרים במצרים עם ארצות צפון אפריקה. מסתבה, כי ابو זכרי יהודה נין גאניט בן יוסף סג'למאסוי, לא רק מרצה מסג'למאסוי, אלא הוא עצמו גדול. בה ולפחות ביקר בה והכיר את חכמתה. אף שלת כאמור ספר תורה כמתנה לאחד מבתי הכנסה בפאס או בסג'למאסוי — וזאת לבית-הכנסת המשפחתי. המשפחה הקיימת מכובדת מאוד בסג'למאסוי, וייתכן כי יוסף, ابوו של יהודה, היה נשוי לבת משפחת גאניט. פרטם אלה מתאימים בהחלט למזה שידוע לנו על מקומה של סג'למאסוי בחצי המנרב. שפע המסתכים שבגינזת מליט את השתתפותם של אנשי המנרב בטוהר המצרי עם היהוד, על כל צורותיו ובכל שלבייה, כיבואנים, סוכנים, עטילים, פקידים וקמעונאים. על פי מסמכים אלה יש יסוד לשער,

כי רובה של ענף-כלכלה זה היה בידי יהודים באפריקה הצלונית¹⁰.

אבל לא בהارت דברים אלה חשיבות המכובדת של אגרת שלמה בן יהודה סג'למאסוי. ידיעותינו על רדיפות היהודים באפריקה ובספרד בראשית גזירות המיזידים דלות וקלשות ביחס, וכמעט שאיןנו נחושות לעומת שפע וחומר שהגיע אלינו על גזירות אשכנז וצראת בימי הצלבנים. עובדה זו פלייה היא, כי הרי המאורעות ההם באפריקה לא היו פחות מזועעים וחוואות מסע המיזידים לא היו פחות מכריעות בשליל היהודים המנרב, מאשר מעשי נסער האצלב הראשוניים בשבי יהדות אירופה. אלא שלא כמו להם, ליהודי המנרב, סופרים ומשוררים משליהם, שידעו לפרש את יריעת הזיכרונות. אין בידינו אלא קינתו (או קינותיו) של ר' אברהם אבן עזרא, דבריו הקצרים של ר' אברהם בן דוד בספר הקבלה ושתि רישומות בשבט יהודה. ואף אלה לקויים, אם בשל סתמיותם או לשונם הנמלצת ואם מהמת. ריחוקם של המחברים, ויחוק מקום או זמן¹¹. לעומתם מתגלה תיאורו של שלמה כמקור הkadom ביותר והיהדי, שנרשם מפי עדירה-אייה ממש, קרוב למעשה, על מה שהתרחש באפריקה לפני הדרושים מספר או שנה-שנתאות לכל תיזה. — במקורה מסויים קיבל את הידיעה בעצם היום בו ערך את המכובד הכותב מרגיש באחריות לבגוזות הידיעות שהואה רושט בתשובה לשאלת ابوו על השמועות שנטרפו בעדן¹². לפוסטאט מניעים פליטים מהמנרב, יהודים זקנים, יהודים ולא-יהודים, עדי ראייה למה שנעשה בשנות הקרב, בערים ובאזורים שנכבשו לפני גזרה המיזידים או נכנו לפניו (עמ' א שר 38—39). ברור, כי חרד

9) וויטני, מס' 134—135 (כמיוחד שר 22—23).

10) ההסביר לתופעה זו, המציין הצעת מזינית וככללית רחבה, ניתן במקומות אחד.

11) סקירת הפקורות תללו, וניתרhom. במאמרי העומד להחותרט בספר היובל של בית-המדרש לרבני בבודפשט, למקורות על מסעיה האלב עזין בקובץ החשוב של א. מ. הברמן, ספר גזירות אשכנז וצראת ירושלים, תש"ז, במאמרו התמתקיק של ד. בנה, דזרת תנג'ר, סט' אסף, עמ' 126—140; חזותה גם א. ויבורי ומ. שטן, *Hebraische Berichte über die Judenverfolgungen während der Kreuzzüge*, Berlin 1892.

12) בעדן תרחקה ועל אותה כפה בטרבאת המכובדים שמועות שונות על הנעשה במנרב כולל הטעורים שנגנו מהרו לאחד שנות ארוכת- Barnett. קלטו ידיעות מנוגדות. מכאן ידיעות שהתייחסו לפחות המיזידים, וממן שיסודות בכיבושי הנורמנדים מסיקנית בתוניסיה ובטריפוליטניה בשנות השלושים והארבעים. עיין ברסלבסקי, כניל (הערות 8) עמ' 238, שר 41—42 ומארבי, בחרוב יג עמ' 101, 115—116.

ליה במיוחד לגורל קרוביו שבסג'למאסה, וחקר ודרש מה קרה להם. במספרו את מספר התהרגגים בפאס וכמראכש הרוי הוא מוסיף מיד: לא שמוות אני מספר, אלא מסתמן אני על צדות הנוכחים בספקם בשעת מעשה (בראש עט' א באלקטון שר 6–7). אחדים מעדי הראיה קורא שלמה בשם, פואר שהם קרוביו או יידי המשפחה: יוסף בן מלאל מסג'למאסה (עמ' ב' שר' 18–19) ¹³; בן קצ'יב תפאס (שם שר' 22–23); בן אלקבאי, גם הוא תפאס (שם שר' 25–26). שלושה אלה הגיעו רק זמן קצר לפני פניה שלטונות המכתב ובוזאי חור שלמה ובירר מפיהם את מידת האמת שבסייעורי קודמייהם.

יש טעם לפגט בהרצאת הדברים, המערבבת ענייני משפטה ומסחר ותיאור הגזירות ¹⁴, אבל מאידך ניכרים בה התרשמותו הבלתי-אמצעית של הכותב, סגנון הטעמי, המבטל מלכתחילה תשע הגדולה מצדו של הכותב, וחוש ביקורת לבני שמוות פורחות.

הנה סיפור הגזירות:

עבד אל-מוסי, כלומר שמו צאו מפק סוס ¹⁵, מנהיג אמיהדים לאחר מוותו של מוחמד בן תומرت הכהדי, יצא נגד האמיר תאשפן, שנמצא בהראן (אוראן), צר עלייה כבש את העיר, הרוג את תאשפן ואת גופתו צלב. לאחר מכן כבש את תלמסאן והרג את אשר בחוכה (כלומר גם את היהודים), מלבד אלה שהחטסלמו. לשמע הדרבים התקוממו הברברים בסג'למאסה נגד נציב המוראביטים, וגירושו, יחד עם חיל-המצב שלו מן העיר. כמהדים יהודים שחשו בצרות המתרגשות ובאות, ברחו אז מסג'למאסה. ביניהם היו גם שני אחיו של יהודה בן יוסף ומר יהודה בן פרחון, שאותו מוכיר שלמה במותו, בנראה מפני שהיה מנכבדי העיר וחכמיה או קרוב המשפחה ¹⁶. הם נסו אל דרכם, אולם לא נודע מטה קרה להם לאחר מכן. לאחר גירוש נציב המוראביטים מסג'למאסה, נחפרו תושביה ושיגרו משלחת בניעה אל עבד אל-מוסי. בהיכנסם המיהדים אל העיר ניסו באמצעות יכוחים לשכנע את היהודים, שקיבלו את האיסלאם ¹⁷; לאחר

(13) על ספק תיאורי של שלמה בן מלאל זה (ב. שר' 19–21) חזק אמי בו כי הוא הוא אשר הוביל את דבר החטאalon של הדין בסג'למאסה (א' שר' 49). אבל יתכן שהזרעם אינו נכון.

(14) ערובות דמות מוגאים אלו בתיאור מסע צבאי נגד פון גויסמן, מס' 29 (nom 149), תונ'ל, BSOAS טר. ב (1954), עמ' 247–257; השווה גם ברסלבסקי, כניל (הערה 8) עמ' 137–138.

(15) שלמה כתוב בראשונה 'אלסוסי', ומאחר שטורניש ביד כי מן הסתם ייחטו לנו כי זה מוחמד בן תומרת, ד'סוסי האמיוני (עיין גולדזון, ZDMG כרך מא (1887), עמ' 107; א. לוי-פלוביינסאל, E. Lévi-Almohade, Documents inédits d'histoire Provençal ואילך 4 שם, ועמ' 85/55) הוסיף מעל לשיטין את השם עבד אל-מוסי, כדי לטענו אירובנות.

(16) אין ספק שאליז המכונן חרבביס בהוכידו באינרכו אל תלמידו את הויכוח. שהיה בין ובין זו קהילה הנקרא ב' מ' פרחון, בשתי שאלות מן הטריטוריות; עיין ש. מזוק, Notice sur Joseph Ben-Iehouda, פאריס 1842, עמ' 68. לפחות חלק ממשפחה פרחון חור לסג'למאסה, לאחר שבער ועמן של גזירות. זה יוזא-מהפסך הדברים באהורה אגרת, שבת מוסר הרשבים על חילוקי דעתם בינו ובין דין סג'למאסה, בנו של יהודה, בעניין שבויות.

(17) פולמות דתיים עם מחנכים מלומדים וධרי תוכחת להמן אוטיניות לשיטות הפעולה של כה המיהדים. בשיד מהגניזה, ספרリスト ת. שירמן, קבץ על-יד ג (ג), תרצ"ט, עמ' יא–יב, ושהוא מזכיר אותו לראב"ג, מוקוש קטע גדול לתיאור הויכוח בדורות.

שבעה חדשים של התנצחות דתית בא מפקד קדש לעיר, שפרט את הבעיה בדרכים יותר "יעילות". מאה וחמשים איש נהרגו על ייחוד המש ויתרתם התחסלמו. ראשון המטאולמים היה הדיין של סגלמאסה יוסף בן עמראן. כל הערים במדינת המוראביטים נכבשו בידי המוסלמים. בכך נהרגו או מאות אלפי איש ובמרכז מאה ועשרים אלף. רק דרעה ומכנאס נותרו לפיליטה.¹⁸ היהודים בכל המקומות מבガ'את טערבה נמצאו תחת עלם הכלבי של המוסלמים, רבים נהרגו ורבים התאסלמו וראי אחד אינו יכול לחיות כיהודי בגלוי. ביום כתיבת המכtabה הגיע השמואה הרעת לפוסטאט, כי בג'אה נלכדה על ידי המוסלמים. גם אזרחים גדולים משכilliות ועד טורטושה נפלו בידייהם.

בבדוק فإذا את המספר כאן לאור המקורות הערביים, ובמיוחד לאור ספרו של אבן בידף הביוגראף של אבן תומרת וعبد אל-מוסמין, שהייתה בין דורות ואברם לנשך. הדברים ממשליים אלה את אלה ריש לצין, כי בוגע לפרטים אחידים מבחר ספרו של שלמה מקומות סתוםים בדבריהם של הערבים.

תאשפין בן עלי, נכדו של מייסד שושלת המוראביטים נפל בקרב והרואן בשנת 1145 או 1146, ואת גופתו צלבו, בהתאם לתלכה של המוסלמים, האוסרת לצלוב אדם חי.¹⁹ בזמן כיבושה של תלמסאן נהרגו הגברים והנשים נמכרו לשפחות.²⁰ רצח המוני זה בוצע, כדי להטיל את אימת המוסלמים על הארץ. אכן מיד שיגרו תושבי סגלמאסה משלחת הוודה אל עבד אל-מוסמין, כדי למחוק את זכר ההתקומדיות נגד המוסלמים בשנים הקדמות.²¹ אין ספק, כי מספר הקרבנות

(18) אין אני יודעת. דבר על מקום חימצאו המדוייק של היישוב בדרעתה, ביום זה שמו של נהר, אשר לאורך העמק הפורח שלו נמצאת שורה של כפרים וביהם מלאכת יהודים; עיין היירשברג, מארך מבוא השם, עמ' 105 ואילך. סכל מקום מסורת שורה של מקורות, כי במרכז המאה ה-13 וסמליך לכך לפני כן ואחריו כן היה שם יישוב יהודי חשוב, דונש מדינית דרעת, פונה בשאלות אל הרי'ן; תשובה תנאנונית, חזץ' הרוכבי, עמ' ג. עיין גם הפרוחו של תרכבי שם, עמ' 392. הרובב'ם מוסר לנו פרטים חשובים על מבשר המשיח ר' משה דרעת, שהיה מתלמידיו של ר' יוסף תלוי בן מיגש; שתוא מעיר עלי, כי היה חסיד וטעולא וחכם אגרות תימן, חזץ' הלקן, מש'יב, עמ' 99–101. הרובב'ם מציר נקבדים פרדעת שישבו בטוסטאט, עיין ר. גוטהיל Gaster Anniversary Volume, London 1936, עמ' 174; אסף, מקורות ומחקרים, תש'ו, עמ' 165–166 (יצחק אל-דרעי החודש בעז' ואבשלום אל-דרעי, שאלה מופנית להטבתה, חוותה). אברחים ביר דרשי חותם ראשון כאב ביתדין פל מצעה ביתדין במגדים (בטומי'תא הילא), גויטין, מס' 16 עמ' ב-10. על פשה בן אדונים מאיר דרעת, עיין פינסקר, לקוטי קדמוניות, עמ' קה; סולידאנו, נס' המערב עמ' 26; והשוחה דודסתן, מודיע' יהודות ב, עמ' 297 ואילך. הביוגראף הערבי המפורט יאקוות (כתב בשליש הלאשון של המאה תשלוש-עשרה) מציין בערך דרעת כי רוב סוחרי העיר יהודים.

(19) עיין בדברי אבן בידף אצל לוי-פרובינסאל, כניל (הערה 15) עמ' 159/99–160 ובחוראות, וכן שם, עמ' 96/62. במשמעות נוכחת במקורות אלה דק כריתת ראשון; אבל המנהג היה לצלוב לאחר סכנ את הנוגה, עיין לוי-פרובינסאל (לחמן בקידוד ל–8), עמ' 116/116. זכר לצליבת גוזו של תאשפין יש למצביע בשם הנבעת, שלילה נהרג: צלב אל-פתחה, עמוד הביבוע. מקדי, עמ' 244. מציר צליבה לאחר המוות בימי אדריס (סוט' תמאת הילא, לטה'ן); ועיין עוד סן Renaissance des Islams, עמ' 350–351.

(20) עיין אבן חילון, ב אל-עבר ה, עמ' 231–232, תרגום די סלאן (Slane) Histoire des Berbères, (פари 1927) עמ' 179–180; ל–ט, עמ' 161, והערה 1.

(21) עיין אבן חילון, כניל.

שנפלו בפאס ובמראכש מוגוט ביוטר — על אף בדיקתו של שלמה — אבל גוזמאות דומות מוצאים אנו גם במקורות העربיים המודרים את האכזריות, שבה נהגו בכיבוש שתי הערים²². לציון מיוחד ראייה ההערה, כי דרעה ומכננס לא נכנעו עדין לעבד'אל-מוסאין — לפי הידיעה, שהיה בפוסטאט ביןואר 1148. אכן שמענו כביה, כי שני דודיו של שלמה ומכובד יהודי שלישי ברחו מטגלמאסה לדרכם. ידיעה זו או שהיא סותרת כליל את דבר קינטו של ראב"ע על רצח היהודים בדרעה — או שהיא מאחרת את מעשה הרצח עד לשנת 1148 לפחות. מכל מקום יש להגניש, כי במקורות הערביים לא נזכר כיבוש דרעה באותו פרק זמן. גם מועד כיבושה של מכננס אינו ברור, דבריו של בידיך ושל סופרים אחרים סתוויים בנקודת זה. מטהבר, כי הידיעה שבידי שלמה נכונה הימה בשעתה.²³

פתחיה הוכרת כיבושה של בג'אה (Bougie), בירاثם של בני המאה, בסוף 1147 או בראשית 1148. אין זו פליטת קולמוס, כי שלמה כבר סייר לפני כן, שככל קהילות המזרב החל מנג'אה (במזרחה של אזור זה) חיות תחת שלטונו. יתכן, שבשל היריעה הזאת הוא בן קלב, אותו מכובד מתושבי פאס, שהביא אותו ספר התורה לבג'אה. לאחר עיון בדבריו של בידיך ובמקורות אחרים מתברר, כי גם לעניין זה נשתר במתבגרו פרט חזוב. הביזוגראף של עבד'אל-מוסאין אינו מפרש מתי נכבשה העיר אלא מצין, כי תושביה נכנעו למיעדים בעת ובזונה אחת עם כניעתו של פקד הצבי (האנדלוסי) אבן מימון. לפי דבריו במקומות אחד, קורת הדבר בימי הקרבנות על הוראן ותלמסאן²⁴. יתכן שבין המתרומות של תושבי בג'אה נגד שליטם החוקי מבני חמאר ונכיסתו של חיל מצב מטעם המיעדים עברה שנה או אף למעלה מות, כשם שעבר פרק זמן ממושך בין כניעתו של אבן מימון והשתלטות על ספרד. נראה כי גם שלמה ידע על תיאום תאריכים אלה. לידעה על כיבוש בג'אה הספיק את דבר כניעתם של אנשי אנדלים.

מכתבו הפרט של סוחר בפוסטאטם, שלא התיימר כלל לרשות את דברי הימים של ראשית גיירות התק"ה—תק"ה במנזר, מתגלה אפוא כמקור ייחיד לקביעת סדר המאורעות האלה וזמןם. אלה התחלו בשנת 1145 (או 1146) עם כיבושה של הוראן. אחריה בא תורן של תלמסאן, סגולמאסה (1146), פאס (1147—1146). אזור מראכש (1147), בג'אה (סוף 1147 או ראשית 1148) והערים בספרד. בזמן כתיבת דבריו עדין לא שמע שלמה דבר על צרות בדרעה ובמכננא. יתכן מפני שבערים הללו עזין לא להתבונן של המיעדים והן גנויו מתנאי כניעת נוחים, ואולי פוד נמשכו שם הויכוחים ופולמות הדרבירים. מכל מקום נראה, שאין לתפקידים את הגוזרות בישובים אלה לראשונה 1148.

(22) י-ג, עמ' 100—106/106—174; אבן אל-אתיר, י, עמ' 410—412; אבן חילזון, בבל. כיבושה של מראכש חל בפאס-אמיריל 1147. י-ג, עמ' 170 הערה 3.

(23) בטפרו על הטייזר, שנערך בשורות המיעדים בשנת 50/50 1149 בערי מאלוקן. מלהת אבן בידיך גם את דרכט, ל-ג, עמ' 112/184. המצד של מכננס נמשך זמן רב ולא ברור מתי נסתיו. מכל מקום נזכר, שאוצר כנעה ולא נכבשה בכתה, ושחובשיםביבדו את תנאי הכניעה, אבן אל-אתיר, י, עמ' 411; ל-ג, עמ' 165 הערה 2.

(24) עיין ל-ג, עמ' 187/114 ועמ' 97/158. עבד אל-אחד אל-טראכשי, ב. אל-טונג'ב, עמ' 146 קובע חריך פוקדים יותר לכיבוש בג'אה (שנת 1146). עיין ל-ג, עמ' 187 הערה 1.

HOCA IV

new fr.

המכתב של שלמה בן יהודה

עמוד א

- 1 וואמר מי יתן לי אבר לירנו אפופה ואשכונה וגרא
- 2 אל תירא כי אתה אני אל תשטע כי אני אלהיך וגרא
- 3 מגדל עוז שם [] בו ירוץ בדיק
- 4 כי תעבור במים אחר אני ובנהרות לא ישפטך
- 5 כי תלך במו אש לא תכוון ולהבנה לא תבער בך וגרא
- 6 כתאבי אליך يا ואלדי אלעווין עלי ונברוי [א]タル [אללה פי אל כיר בקאר]
- 7 ואדים תאידך ונעמאך [וכבת באילדל] אלמהין [אעדאך וחשאך] ומן
- 8 חסן אלתופיק לא אכלאך גמץ אללה בינה [על] אסר חאל במנה ולטפה
- 9 אבה ולי דליך ואלקאדר עלייה אן שא אללה יעלם בודא הכל מן ג'אך מן אלשוך
- 10 אליך ואלתוכך לדייך לו המטה אן אצפ' בפצעך לדליך למאה וסעה כתאב ולא
- 11 כתאב וילני כתאבך אלכרים מן מרבות וכאנן לי כמיטים קרים על נפש
- 12 [? עיפה?] מא גרא עלייך וזו עלייך לדליך ולאנן ברוך יי עלי סלאמד
- 13 באולדניה ומما פיה ואמא מא טרא עלייך מן פזאייל
- 14 לא יזכיר אלא במעשי הרים, כמו כאן פי אלבן אלאדא .. ק.א.
- 15 מעתה לא יכול לתקן ואמא גיר דליך וילני מן חפצלך מן אלבקאל קאדורות
- 16 ז צפא פי תמנוהה תמאניה שער דינאר דפעת מכס תלאות
- 17 דנאניך גיר רבע עלייה ועלי אלצנדול ועלי אלתוב ואלבודה ולאכנתה
- 18 מא هي שי תנלבס ולא תצליח אלא ללווט ורפעת איצא לסת גויה
- 19 כמזה דנאניך ואמא אלצנדול לט אביה אעלמת מולאי דליך ואמא
- 20 מא אנה עלייה. פאן לנחת פחתה דכאן ונגרא עלי אלנאות קסאל עיטים
- 21 ולנטה קד בקיית מרייז חסעה שהור באלהתלהה והמא אלכבר ומא
- 22 קלת ולא קאל אחר אنبي. יכון לי יכלאץ מנהה וטרא עלייא עקיבא דליך ציך
- 23 נסס אקמתה בה שתרין פולוא מא אלתק רווח ואקוטמן אלדכאנן בנות קד הלכת
- 24 ואנא אליים בטאל קאעד טן קאהה יוסף אלǐ דכאו בז אלתלמיך ואנא כל לילה
- 25 אקרא ענדוה אלוקת מן אלליל. ואמא גיר דליך אן כל סן לנא ענדוה שי מן אקדנאו
- 26 פנה שי ולא מעוטם שי נאבד. ופי הדת אלמה רספת עלי אבו אסחאך בן אלשופט
- 27 באלהתמאניה דנאניךaldi כאנט לנאה עלייה פי אלאגארה ואקאמ טעהו
- 28 אלחרסים עשרה איאם פרגג' מנה עלי אלדריס בלטברוב קכח וקאלא לה
- 29 אנא גסלם ונעמל פיך אלגעיטה לסלטאן בכדא וכדא דינאר וצאר אן
- 30 מא לקיה יגוט עלייה ויקול לה מא נתחכם אלא ענד קאזי אלקצתה אַלְהוּ עֲזָזִי
- 31 חוק יחולף עלייה ויאכדה. אכרצה אן מוסטו אלנאות בינה ואכרצה מנה
- 32 סתה דנאניך. ולולא אכדה מנה מא קדרת נאכד שׁוֹאָמָּא גיר דליך

1 תחל' נחת ג. 2 ישע' מא ג. 3 משלי יה. ג. 4-5 ישע' מג. ב.

Collecting of ס. 463

HUC

א ב י

33 אן כאן וצל מן ענד אלשיך יוספ' קטיעאת צנדל מן דא אלמקאָרב וקאל

34 אן קימתיהם תלאתה דזאג'יר מלכיה וקאל אשטרו לי בהט מברואת

35 וברוחות וקד אשתרית להוא עשרין מרווחה וברונתהא (1) לה ופצל ענרי

36 מון קימתיהם כמתה ועשרין דורות אתחפל אקבּחהָ פנה ועם צחבה

37 אלשיך אבו אלטפּצְלַן בּן סלאמת אן שא אלلتּ וואמא מֵא תריד עלמא מֵן אכּבָּאָר

38 אלמגּרבּ אלדי צל שומעה חצילנה איזו וצלו אלנאָס ואקּאמּ איזאָ יהָדָע עבד אלמוּמָן

39 ממן כאן חז'ר פֿי אלמערכּת ואכּבָּרו אן אלסוציאּ נול עלי אלאָמִיר האָשְׁפִּין פֿי

40 ועראן והצערתה וקthal עסאָרָה וקthal אלאָמִיר האָשְׁפִּין וצלבה تم אָנוֹתָה

41 פְּתַח תְּלִמְסָאָן וקthal כל מַן פִּיהָא אֶלְדִּי אֲפְּשָׁעוֹ. וענד מא אַחַצְלָה

42 אלכּבָּר באָהָל סגּלמאָסָה קאמּו עלי אָמִירָהָם וואָשְׁהָרוּ אלכלאָךְ עלי

43 אלמְראָבְּטִין ואָכּרְגּוּהָם מַן אַלְבָּלְדָּן וְאַנְפּוּדוּ וְרָא עַבְדָּ אלמוּמָן וְסַלְמָוּ לְהָוָה

44 אַלְבָּלְדָּן. וְבָעֵד מַא דְּכַל אַלְבָּלְדָּן זָם אַלְיהָודָן וְאַעֲרָךְ עַלְיהָם אַלְפְּשָׁעוֹת בְּפֶרֶד

45 אַנְבּוּ מַעַה סְבֻּעָה שְׁתוּרָה פֿי אלמְרָאוּדָה וְאַנְבּוּ טְוּל הָדָה מִדָּה פֿי תְּעִנִּיתָה

46 וְצְלָאתָה. וְבָעֵד דְּלָךְ גָּא קָאִיד מַן קִיאָדָה וְטְלָבּ מַנְהָם אַלְפְּשָׁעוֹת וְתָאָבוּ עַן דְּלָךְ.

47 פְּקַתְּלָל מַגְּהָם עַלְיָי יְיחִיד הַשֵּׁם מֵאַיִתָּה וְלִמְסִין יְהוּדִי. הַצּוֹרָתָם פְּעָלוֹ וְגָרָ

48 בְּרוּךְ דִּין הַאֲמָת שְׁוֹמֵט בְּצִדְקָה וְאַמְתָה וּכְךָ. בְּאַשְּׁר דְּבָרָ מֶלֶךְ שְׁלֹטוֹן וּכְךָ

49 וְאֲפְּשָׁעוֹ אַלְבָּקִיהָ וְאַוְּלָל אַלְפּוּשָׁעִים יְוסֵף בּן עַמְרָאָן דִּין סְגּלְמָאָסָה עַל זָה
שׁוֹלִיטִים מִזְדִּי יִמְין

(1) אַסְפָּדָה וְאַיְלָה וְכָאן (2) קָבֵל דְּכּוֹל עַבְדָּ אלמוּמָן אֶלְדִּי אַלְבָּלְדָּן (3) וְקַתְּ קָאִיד אַהֲל אַלְבָּלְדָּן

אלמְרָאָבְּטִין הָרָב (4) מַן אַהֲל אַלְבָּלְדָּן מַן אַלְיהָודָן חְדוֹד סְאָטִין יְהוּדָה (5) אֶלְיָ אַלְקָצְבָּה וּפֿי

גְּמַלְתָּהָם מֶרֶץ יְעָקוֹב וְעָבּוֹד (6) עַמְוֹתִי וְמֶרֶץ יְהוּדָה בְּרָ מֶרֶץ פְּרָחָן וְאֶבֶן (7) וְהָם אַלְאָן פֿי דְּרָעָא

בְּעֵד אַנְכּוּדוּ כְּלָמָא (8) כָּאן מַעַהָם וְמַא נַעֲלָם בְּעֵד דְּלָךְ (9) מַא אַנְקְזָא מַן אָמְרָהָם וְלָם יְכָבָּד

(10) מַן גְּמִיעָ בְּלָאָד אלמְרָאָבְּטִין לְסָאִיר (11) אַלְכּוֹאָרגּ גִּירָ דְּרָעָא וְמְכָנָאָסָה (12) וְקָהָלוֹת

אַלְגּוּרָבּ בְּעָנוֹתָ פְּלָהָם בְּאָדָה (13) וְמָא בְּקִי אֶחָד מַן בְּגָנָאָה אֶלְיָ בְּבָבְּ סְלָל (14) עַלְיתָ אָסְטָ יְהוּדָה.

בְּגָנָאָה אַכְּדָהָ שִׁיאָתָה תְּבָאָדָה (15) וְאֲפָשָׁעָן מַן אֲפָשָׁעָן. וְיָום אַנְבּוּ (16) כתְּבָתָה כְּתָבָבִי הַזָּא אַ[תָּאָאָל] כְּבָר (17) בְּאָן

בְּגָנָאָה אַכְּדָהָ שִׁיאָתָה תְּבָאָדָה (18) [וְתְּعָאָלִי יְהָדָה קָוָתָה. וְלָא (19) יְבָעֵד אַיְזָא אָמָל אַנְהָוָה פֿי

גְּפָאָזָן (20) בְּאָגָל הַזָּה אֶלְדִּיאָר וְכָלָךְ (21) קָדְצָה לְהָסָהָלָה אַלְבָּחָר גְּמָלָהָם (22) מַן בְּאָבָּ

אַשְׁבָּלִיא אֶלְיָ בְּבָבְּ (23) סְרָטוֹשָׁה וּבָא עַטְפִּים... (24) דְּלָךְ מַן אַלְאַנְדָּלְסִין אַנְפּוּדוּ (25) אַלְיהָוָה

וּמְלָכוֹתָ אֶלְדִּיאָר (26) וְמַאיָּ בְּקִי לְאַלְמָרָאָבְּטִין (27) נְצָרָהָ פֿי בְּלָאָד [? אַלְגּוּרָבּ ?] (28)

קְרַטְבָּא וְגְרַנְאָטָא (29) דְּכָרְוּ... (30) אוֹ קָדְאָכְדָּה... (31) אַלְפִּישָׁאָנִין.

מעל לְרָאָשׁ הַעֲמָדָה בְּאַלְכָּסָה

(1) ...הָאָ וְאַנְמָא (2) ... אַסְפָּהָאָהָה פָּאָס (3) קְתַלְ פִּיהָא מַאיָּה אֶלְף נְסָמָה (4) וְקַתְּלָלְ פֿי

סְרוּכָּשָׁ מַאיָּה וְעַשְׂרִין (5) אֶלְף נְסָמָה עַרְפָּתָן דְּלָךְ וְמַא (6) הוּ מַן כָּבָר אֶלְאָן חַצְרָ (7) אַעֲלָתָהָה

דְּלָךְ וְאַמְּאָה בְּרָי דְּלָךְ (8) אַנְגִּי אַכְּדָהָן אַלְעַמְּדִין (9) כְּמִסְין דִּינָאָר אַשְׁתְּרִית (10) מַנְהָה אֶלְדִּי

קְדָרָהָ עַלְיָ (11) שְׁרָאָתָה וְאַלְבָּקִיהָ דְּרָבְּ פֿי (12) אַלְבִּיתָ

ב א ז

ו א ב ג א

א א ז א

עמך ב

- 1 זאכידת מון אלשיך אסחאך אלנזראני ארבעה אמנה מאמראו
 2 טקארבה צח פי חמנגה מסעה דונאייר ואנד מני דינאיין ונטץ
 3 סס. עלטנק דלק. ואמא גיר דלק קד וגחת צחבה אסחאך
 4 קפה פיה אסבידאג ארבעה ותמאין דר', לאוורד מאית
 5 מסעה ועשרין דר', רב סוס; ערך מונאת תמאניה
 6 בחמן אהני עשר דרhom; גנטיאנה אהני עשר דר'; תרגבין יב' דר'
 7 סכינג למסה וארבעין דר', עוד קרוח סחה דר'
 8 זהר בנפseg כטסין דר'; מסתעגלה? ועבנה? מסעה; גושיר מת'
 9 גנדבאודטור יא דר'; אסבנתין כה' דר'; אבטימון שעירה דר';
 10 חתסלם דלק מנה אין שא אללה. ואמא גיר דלק יא ואלדי בא שיא
 11 משקה בכון אין מא ענדנא גאריה פטעי אין שא אללה יכוון
 12 צחbatch נאריה. ואמא גיר דלק אין צניעה אלכלאה אנד מון
 13 אלשיך אבו אלמיכארם ואכה. כמסה מאייה דינאן ופרוג אלה
 14 ענהם بعد דלק ואלשיך אבו אלמיכארם אליום פי ג'אה עטיט
 15 מע פכר אלצנאייע אלסאטמי, ונחן בנטע עטער מקארוב
 16 פי אלסארמה אללאסה אלסלאם ודין אלאותאן. וקד פרגת
 17 מיה אלאנארה ומما באגסר אכלמה לאנרכ מא ערפתני בשוי
 18 ווצל פי הרה אלאייאם אנסאן סגולמאקי עאלם יקאל להו
 19 מר יוסף בן מלאל קרא עלי בן מגיש ומעה בתן מגיש
 20 באלטינגי וגרא לה מע אלרב מקאמאה ומما יפלח אלה בה פי [בב]
 21 מצר לאנה מנחן הו יקריך אכך סלאם ומתשוק אליך ומוגתס
 22 לייף מא אסתגטץ בר פי מצר וולדך אנסאן יקאל לה בתן קזיב
 23 מן-כבר פאס חורב מן דיך אלבלאד וסלם הו ואכוות אלאחד
 24 ואכברני ען ספר תורה אלדי' בנות וגחות מע בתן תאליות
 25 אינה גאה מיה אליו בנאייה; ואנסאן כהן מון אהיל פאס יקאל לה
 26 בן אלקבאיי הו יקריך לנא קאל, ומما מעה שי אלא דבר מעט
 27 קעד בתן בזאו פי אלקשתאיין; אבו אלרביע בן סטלון גמייעא
 28 יקרוך אפסל סלאם ומתשוקין לךך, אלה יגעה שמלאנא
 29 ושטלהם בר עלי אפסל חאל ואבלג אמל' וسألת תפצלך
 30 אין הסחטעל לי ערזי ערץ סנתה ונצעף פי טול פתח אה אקל
 31 יכח לוי טלית ולעל בענרת שדי יכחנו נואב בתאבי הדרא
 32 נזרך אין שא אלה; ולא יעבבד אלתגוארה ותונסאנא פואמותה
 33 השמיים! מא מנה יט זאיד תניב ענה פיה אלה והוא נאך
 34 מן עטנא סנתה, ואעלם אין בן אדם מא חייתה אלה אלנו ונות
 35 נורנא! אדא גבת ענה כי' נעייש. וקד בגין בתאבי תקדם אליך

36 פִי מְעוֹנֵי בַּן אֱלֹהִים בְּקִי לְלָרֶב עֲנָדָה תְּסֻעָה דָּנוּנִיר וְאַלְרָב
37 בִּיטְלָבְנִי כָּל יָמָם בָּהָא וּמָא בִּיסְכָתָה עַנִּי אַלְתָחְשִׁים.

שוליט בגד ימן

- (1) פָאַלְלָה אַלְלָה כְּדָ (2) מְנָה וְלֹא תְכִלָה. וְקִדְ (3) אַשְׁתְּרִית דָקִיק אַלְחֹזְאוֹן וְעַמְלָתָה (4)
- (4) מַעַן אַלְנְשָׂאָדָר פִּיטָה וְאַנְגָּא אָן שָׁא אַלְלָה (5) אַנְפְּדָהָא כְּן נְסָסָר בָּאתָם סְלָאָם (6) וְאַפְּגָלָה
וְאַטְיכָה וְאַתְמָה וְאַלְדָתִי (7) וְכָרִימָתִי יְכָצָךְ בְּאַפְּגָלָל סְלָאָם (8) עַלְיִ קְדָר שְׁוֹקְתָה אַדְךָ וְתוֹקָתָם
לְדִיר (9) אַלְלָה יְקַר עַיְנָא אַגְמָעָן בְּלְקִיאָא אָנו (10) שְׁאַלְלָה ! וְאַם אַבּוֹ אַלְחָסָן וְבְנוֹתָה
(11) וְאַבְנָתָה יְכָצָךְ בָּאתָם סְלָאָם לְךָ (12) אַלְעָמָר וְטוֹלָל אַלְתָיָה ! מְסָכִינָה סָתָאָל גּוֹבָב
(13) בְּנוֹת זְכָרִי מְאַתָּה מְדִ שְׁבָתָה שְׁחוֹר וְאַל שִׁיךְ (14) אַבּוֹ אַלְמָנָא גָּרְנָא וְמַן עֲנָדָה יְכָצָךְ
(15) בְּאַלְסָלָאָם וְתְקָרִי עַנָּא (16) אַהֲלָנוֹ גְּמִיעָתָם בְּאַלְסָלָאָם (17) שְׁבָט אַתְנָטָה

ה ת |חותות בסוף עמוד ב בטחוֹן

ה ת |מחפלל לאל בעדו
ל[כבוד גדו]لت קרוֹשת מְרִינוֹ וְרַבִּינוֹ יְהוּדָה ...
... נִין הַגְּאוֹנִים ...
בר כּבָי גְּדָי מְרוֹזֵר יוֹסֵף הַכֹּהֵן
...

בצלות לא יצא האותיות שבכתובת בכתירות הדווושה, ואני מסתמך בעיקר על הקריאה
ב'אַתָּל דָוִי, כשהמכתב עדין לא כוסה ברשות האותיות לא דהו.
ニִין הַגְּאוֹנִים — המקוֹרות הנמצאים ביזילנו אינט מספקים שום רמז על מוזאו של יהודת
מגוע הגאנונים. בדומה להה מתקשה מאן, Texts A, עמ' 256, לבירר על סמך מה הוסיף הגאנון
שר שלום שבמזרים את התואר נין הגאנונים על שם אביו הרבה משה הלוי (עיין מאן, Jews in
עמ' 298—299), בעוד שטפורטם, כי בין משפחות הגאנונים בארץ ישראל לא הייתה אף אחת
שהתייחסה על שבט לוי.

גם מבחינת טבע התארים תמותה, כי שלמה מקדים את התואר נין הגאנונים לשם זקנו יוֹסֵף
הכהן. הטבע הוא, כי התואר בא אחרי השם האחרון הנזכר בשלשלת היהם (עיין מאן, Jews
כגיל), ועיין עוד דרך משל פוננסקי, REJ, טו (1913) עמ' 62 (לאחר שלשלת היהם) : "נִכְדָ
הַגְּאוֹנִים, נִין רַבִּינוֹ הַקּוֹדֶשׁ, מְגַעַּצְלָל הַזָּקָן"; ספר היישוב ב, עמ' 81 מס' 47 ובהערה 114 שם,
וכן עיין גויטין, מס' 82 ש' 26—27: "... אַדְוֹנִינוֹ מְצָלִית הַכֹּהֵן וְרַאשׁ יִשְׁבַּת גָּאוֹן יְעָקֹב יְכָן
כְּסָאוֹ לְעָדִי צָדֵר בְּרַאֲדָוִנוֹ שְׁלָמָה הַכֹּהֵן גָּאוֹן בָּן גָּאוֹן נִין גָּאוֹן זְכָרָם לְבָ[רְכָה]". ועיין עוד:
ישראל הכהן גָּאוֹן בָּן אַדְוֹנָנוֹ שְׁפָוָל הַכֹּהֵן גָּאוֹן בָּן גָּאוֹן; מאן, QJR, ס' 17 י' א' (1919/20)
עמ' 415. אבל יתכן, שדווקא בשינוי זה טמון הפתורון לתרמית. יתרו, שיזהודה היה ニִין הַגְּאוֹנִים
 רק מצד אמו ולא מצד אביו, ולכן הקדים שלמה את התואר לפני שט סבו. X

התרגומים

עמ' 8

9. מכתבי אליך-אבי היקר עלי, יאריך [ה', בטוב ימיך]
 7. מתמיד את עורתו לך ואת צוירך [יכניע בהשלה] הבויה (את אויביך. דוחרשי רעה)
 8. מלא ההצלחה לא ימנע מך. יקוץ ה' אותנו [במצב הסתום ביזה, ברצונו ותסדו]
 9. כי הוא הכל יכול, אם ירצה זה! יודיע בורה הכל את התשוקה
 10. אליך ואת הגיגושים; אילו חשבתי לתאר משתו מותה לא הספיקו מכתב
 11. ואגרת. הגיע אליו מכתב הנדיב מרבותם היה לי כמהים קרים על נפש
 12. [עיפה וקראי] מה שעבר عليك, והיה זה קשה בשבילי. אבל ברוך ה' על שלומך
 13.בעולם ואשר בו! אכן מה שקרה לך עם פזיאל
 14. לא יוכר אלא במעשהיו הרעים! כמו שהיה במחשבה...
 15. מעות לא יוכל להתקין. אכן זلت זאת הגיע אליו מכובץ עט בן אל-בקאל קאדרה
 16.מגנום, מהיריו שפונה עשר דינר. שילמתי ממנו שלושה
 17. דינר פחות רביע, בעבורו ובבעור עז הצנדל ובבעור המועל והגולימות אבל היה
 18. אינה ראוייה ללבוש ולא תצליח אלא לבטנה, וכן שילמתי לגברת ביהר
 19. חמישה דינרים. אכן את הצנדל לא מכחיזו: הנו מודיע לאוזוני על כך. אכן
 20. מה שנגע לי: הנה פתחתי חנות ונגרמו לבני אדם הפסדים רבים;
 21. והייתי חולה תשעה חדשים בקדחת "טרזיאנה" וחום הכבד ולא

3 ב' א' ס' 158

6. המלימות המטווששות והשלמו לפני המלצות: גוטהיל—ווריל (Gottheil—Worrell),
 Fragments from the Cairo Genizah (להלן בקיצור ג—ו). עמ' 42: ש' 2; גויטין, ספר הזהר
 מס' 83 ש' 2; השווה גם שם מס' 73 ש' 3; מס' 95 ש' 4.

7. השווה טראוס, ציון (תש"ב), עמ' 149 ש' 5; גויטין, מס' 85 ש' 3; מס' 95 ש' 6; מס' 96
 ש' 4—5.

8. ג—ו, עמ' 44 ש' 3—4; גויטין, מס' 83 ש' 6.

9. גויטין, מס' 83 ש' 7.
 11. על מרבותם עין לעיל העזה 4. יוסף לבני מסוף, כי בשובו מהוזן ירד במרבותם ומשם הפליג
 אל דהאר בלי להתעכב בעדן.

15. קהילת א. טו. א' בקאל—החותמי, בעל המכולות. הכנוי שכך למורי. השווה ברסלבסקי,
 ציון (תש"ב) עמ' 138 ש' 37; אסת' ידיעות החברה העברית לחקירת ארץ ישראל יב (תש"ו),
 עמ' 119 ש' 22; גויטין, מס' 35.

17. אליך צנדל — עז ריחני. שמואצאו מהוזן; משתמשים בו לצביעה באזרם ולסתורות; וכן פפיקים
 מבנו שרכ לזרכי בשפטים.

20. כסאר — נסאר; אלום יתכן לקרוא כסאך — כסאך, ולחרגם: וערוה על בני הארץ תקופת
 של מטבחי חמורה.

22 חשבתי — ולא חשב אף אחד — שחתה לי הצלחה מזוה. עברו עלי עקב זאת קשיים
 23 של נסכמה, שנמשכו שני הדרשים. ואילמלא עליה בדעתך לעזוב את התנות התייחס אובד.
 24 ואני כעת בטל ממלאכה. שווה בחצצן יוסף או בחנות בן החלמץ, ובכל לילה אני
 25 לומד אצלו זמן קבוצת מהילת. אכן וולת זאת כל אחד שטגונע לנו דבר ממנה לא לקחנו
 26 ממנה דבר, ואין להם דבר שנקה. ובפרק זמן זה הוגשתי תביעת נגד ابو אסתאך בן אלשופא
 27 בשל שטונה הדינר המגיינים לנו ממנה בעבור השכירות; והוא נשאר תחת
 28 איזם התביעה עשרה ימים. ואנו יצא נגד הריס. בגנות ואמר לו
 29 אני אפסור ואעשה בתחרולה עליך לפני השלטון עלך וכן דינריים והתחיל
 30 מבקש עוזרת על מה שקרה לך באמרו לו: לא נתדיין אלא לפני קazzi אל-קזאה. אם מגע
 לו מני
 31 טוב, ישבע עליו ויקחנו! בסופו של דבר תיזוכו האנשיים בינוינו ולקחתי ממנה
 32 שש דינר. ואילמלא לקחתי ממנה לא יכולתי לקחת דבר. אכן וולת זאת

24 הכנוי אל-תלמיד הוראתו תלמידיכם, שלא חוסטך לחבר, והוא שכית למדי, השווה: מאן
 25 ב עמ' 245 (אברהם בן יצחק התلمיד); סטאר, צימ' א (טורצ'ו) עמ' 450
 = ב ש' 5, שטרואָסֶטֶן (תש"ב), עמ' 143 ב טור ב ש' 17, עמ' 153 ב ש' 6; גויטין, תרבי^ץ
 26 ס' (תש"י) עמ' 194 ש' 18—19 (שם עמ' 204) הניל, ספר הוודו, מס' 163 בחתימתה: אברהם בן
 יצחק התلمיד; מס' 176 בשולטים וש' 62. ועיין הירושברג ארץ-ישראל ה (ספר פור), עמ' 219
 27 והערה 58.
 28 בתואר דיס — ראש, מלכדים בזרק כלל אנשים בעלי מעמד גבוה ביותר. הוא תוארו של גאון:
 "בן חופה הראש", JQR ית, 403; של חבר נכבד בישיבה של ארץ-ישראל, "אלרים השלישי",
 גויטין, תרבי' כ, עמ' 204; ראש הישיבה במצרים, עיין מאן, Jews א, עמ' 235 בהערה רעמ'
 29. מصاحب, כי כאן הכוונה לנגיד (השווה מאן, בנויל א, עמ' 251 (6)). באותו הימים עמד
 בראש יהדות מצרים הנגיד שטואל בן חנניה (1142—1159), מאן בנויל א, 229, ב 286—288.
 עיין עתה גם במחזורו של ר' יהודה הלוי-Alion, ספריטם ש. אברומטה, קיס כ"ט (תש"ג)
 עמ' 133 ואילך.

אבל ייתכן גם כי שלמה הוכחון לפיקד הפטוחים, השווה בכתובות גויטין מס' 128, שבנה נקרא
 חלפן 'אלרים אלאטץ'. וכן באחת מהוראות התשלוט של יהודה: אלרים ابو סעד, מס'
 30 פקודה 9. יהודה בן יוסף שלנו מכנה בתואר זה אדם בשם אבן אלג'ם, גויטין מס' 84 עמ' א
 שלולים ש' 15—16; והשווות להו את השיך הלאל ابو אלג'ם, הנזכר ברשימת מנדבי השפן
 למאור בבית הכנסת של פושטאט בשנים 1153—1156; מאן, בנויל א, עמ' 233, ב עמ' 292.
 29 בשורה זו בולטות צורות הלשון המזוברת של המגרבים: נסלים ונעמל, במקום אסלם וausemal.
 ונראת, שלמה רצה לטעור את דבריו של בן אלשופא כלשונם — ומכאן שזה היה מגברי.
 30 לא ברור אם הוכחון פנה אל התובע או אל הריס. באיזמתו, שהיה מוכן להתקין רק לפניו
 הקאדי, דבר שלא היה נדיר כלל; עיין הירושברג ב' דואר של גוים בתקופת הגאנונים, בספר
 הרצוג, העומד להתרעם.

33 הגיעו מהשייך יוסף חתיכות צנדי, מזה הבינוני. ואמר
 34 כי מהירם שלושה דינר מלכימ. ואמר: קנה לי בהם מניפות
 35 וקבע בהן ידיות קנית לשרים מניפות וקבעתי בהן ידיות. ונשארו לזכותי
 36 מהירם עשרים וחמשה דרכם. הוילא לגבותם ממנה והן (כלומר המניפות) עם
 37 השיר ابو אלמפלן בן סלאמה, אם ירצה ח'. אכן מושג שרצית לשימוש על הידיעות
 38 מהגרב, אשר כל שומניה תצלינה אוניה. הגיעו יהודים וקבוצות, גם יהודים,
 39 מלאה, שהיו נוכחים במערכה, וספרו כי הסוסי [עבד אל-מוסין] יצא נגד האmir תאשפין
 40 בוهرאן; צר עלייה הרג את חיליו, הרג את האmir תאשפין וצלב את גופתו. לאחר מכן הוא
 41 כבש את תלמסאן וחרג את כל אשר בתוכת-~~טולאך~~ אלה שפשו (בחמרת הדת). וכשהגיעה
 42 הידיעה (על זאת) אל אנשי סבלטאות התקוממו נגד האmir שלהם. הפנו התנגדותם
 43 למראבטים, גירשום מן העיר, ושלחו אל עבד אל-מוסין והטיגרו לו
 44 את העיר ולאחר שנכנס אל העיר, אסק את יהודים והציג להם את הפשעות, לאחר
 45 שידולים שנמשכו שבעה חדשים; והם ישבו כל אחדו זמן בתענית
 46 ותפילה. ולאחר מכן בא אחד המפקדים ודרש מהם את הפשעות, והם סייבו לזאת,
 47 אז נהרגו מהם על יחוד השם מאה וחמשים יהודים. הצור תמים פלו וגרו;
 48 ברוך דיין האמת השופט בצדק ואמת ונור; באשר דבר מלך שלטון.
 49 הנוראים פשו. ותיה ראשון הפרושים יוסף בן עמראן, דיין טנילטאט. על זה
 שלוים מצד ימין

(1) אספהה וายילה. ויהי (2) לפני היבנסו של עבד אל-מוסין אל העיר, (3) בזמנן
 שהתקוממו אנשי העיר נגד המראבטים ברחו (4) מאנשי העיר מהיהודים בקרוב מאתים
 יהודים (5) אל הקצה ובתוכם מר יעקב ועובד (6) אחוי אבי ומיר יהודה בר מר פרחון

34 הדינר המלכני היה עובר לסוחר בעדן ושווינו היה פחות ממחצית הדינר הטוב; עיין גויטין,
 מס' 4 ש"ז 11: "וצרכ אל-מלכיה בעדן אתנן ועשרה כל עשרה טיביה"; עיין עוד שם, מס' 20
 ש"ז 1-2, 14-15.

35 המניפה הייתה מצרך חשוב, עובר לסוחר, כמו אורר בימינו. בשעת הצורך אפשר היה גם...
 להבות בה; עיין גויטין מס' 87 ש"ז 17. ס' נז ס' נז ס' נז
 37 ייתכן, כי השיר ابو אל-מפלן הוא הנמצא ברשימה מנדי העמן למאור בבית-הכנסת של
 פולטאט לשנים מתק"ד-תקט"ז (1156-1153) עיין לעיל בהסבירים לש"ז 28 ובוטה.

38-37 למאוריות ההיסטוריים המופיעים כאן עיין למלחה עמ' 138.

38 השוואת ש"א ג. יא.

47 הצור וכו' - דברי לג. ד.

48 למטרע הברכה המשווה משנו ברכות ט. ב; ג-ו עמ' 116 ש"ז 6. באשר וכו' - קהילת ת. ד.
 שלוים מצד ימין

1 אספהה - מיכה א. ל

9 על ר' יהודה בן פרחון, עיין לעיל הערתה 16.

ואחיו (7) והם נעת בדרעת, לאחר שלקוו כל מה (8) שהיה עטיהם. אין לנו יודעים לאחר מכן (9) מה היה גורלם. ולא נותרו (10) בכל ארצות המראבטים ליתר (11) הח'ארגים בלבד דרעה ומכנאות. (12) וק hiloth המגרב בעונות, כולן (נווהנות)-לפי (13) ולא נותר לנו בג'אית עד שער (אחד) שהמשיך (14) להיות בשם יהודי. נהרג מ-שנהרג (15) ופצע מי שפצע. ובאים (16) כתבי מכתבי זה באה היידעה (17) כי לקחו את בג'אית.... [? ה יתברך] (18) [ו]יתעללה ישבור את כוחם. ולא (19) ? ירחק? כן אקוות כי הוא במחסור (20) בעבר ארץ זו וכן (21) נפל בחילוקו חוף הים כלו (22) משער אשבייליא עד שער (23) טורטושה. פרץ רב... (24) אלה מאנשי אנדלים שלו (25) אליו והמליכו על הארץ. (26) ולא נשאר ל[מראבטים] (27) תומך בארץ [המגרב] (28) קרטובה וגרנאטה (29) ומוכרים... (30) שכבשו אותה... (31) אנשי פיזה.

ועל לראש העמוד באלאסן

(1) אבן.... (2) בשעת כיבושו את פאס (3) נהרגו בה מאות אלף נפש (4) ונחרנו במראcls מאות ועשרים (5) אלף נפש. הבני מוסר לך זאת ואין (6) זה מתשמעה. אלא מפי הנוכחים (7) אני מודיעיך זאת. אכן זולת זאת (8) לקחתי מאות העמיד (9) חמישים דינר;

7—8 המשפט דו-משמעותי: לאחר שלקוו אתכם הפליטים, או לאחר שלקוו מהם הרודפים. 11 הח'ארגים — כינוי כולל לכל שבטי הברברים העצמאים בצפון אפריקה. עיין גולדצ'הר ZDMG מא (1887), עמ' 30—32.

13 שלמה התסיר כאן שם איזו עיר במערבו של האזור, שהיה בידי המיחדים. כגן טורטושה — השוויה להלן שוו' 23 "שער טורטושה". בזאת לזה כותב ראב"ד, ספר הקבלה, עמ' 77, על חרב בן תומרת: וכן לא האשיר להם בכל מלכותו שם ושאר במדינת צלא (= סלא, נמל בחוף האוקיאנוס האטלנטי) מקצת העולם עד מדינת אלמhedיה (בחוף תוניסיה).

19 אני קורא את המלה האחרון בשורה זו בפ' — מהסורה. ואולי יש לקרוא נאפ' — קדחת. 1/30 בiegel טשטושן של השורות הקודמות קשה לנחש מה עוניינט של אנשי פיזה הנה. ספרינה פיזאית נופרת, גויטיין מס' 97 שוו' 14: "אל טלוע מע אלביבשאנין"; רענן א. שאובה, Handelsgeschichte der Romanischen Völker עמ' 277.

ועל לראש העמוד באלאסן

8 אל-עמיד, קיצור של תואר "עמיד אל-דולח" — סעד המדינה, אלוף המדינה. יתכן שתלונה לאדם הנזכר בעדות משנת 1142: אלשיר אלג'יל כג'יק מראן יצחק השר הנכבד ס"ט דידיע עמיד אל-דולח בר כג'יק מורי יוסף והבר המשכיל נ"ע; מאן, Jews A 220 העrho. 1. מסקנתו של מגן כי יצחק עמיד אל-דולח לא היה באותו תאריך בחיים, בכלל התוטפת ס"ט — ר'ת סופיה טב — סופו טוב, אינה נכונה. תוטפת זו היא ברכה לח'וי והבאיה: אביו יוסף החבר נזכר בתוטפת נ"ע — נודה עוזן. אילו שניהם לא היו כבר בתקיים למה השינוי בתוטפת? וענן עוד דרך גולב, JSS ב (1958) עמ' 41 שוו' 8: "סופיה טב" על ח'וי — וכגンド זה נ"ע, שם שוו' 2, 13, 17, 22. במשמעות הנזכר לראשונה מצאו גם יהודי המבונה אבי אלכיר; והנה נתגלו בין חעודות הגנiosa עשרים הוראות תשולם לשיך ابو אלכיר — כנראה הגובל — מאות פקיד

לעון
ה כ ג

חטהורים אבו זכרי כהן, הוא יהודה בן יוסף שלנו, וביניהם אחת לבית אמיין קניתי (10) בעבורות מה שיכולתי (11) לקנות, והיתר יצא ל(צרבי) (12) הבית.

עמוד ב

1. קיבלתי מאת השיר אסחאך הנוצרי ארבעה מנ' אמריאן
2. בינווני, אסתכם מהירים בתשפה דינר, ולקח ממני שנים דינר וחצי
3. מכס; הונגי לאחדיעך זאת. אכן זلت זאת שלחת עט אסחאך
4. ארגן, וכו': אספידכא שמנונים ואربعה דירחות; לאזרוד מאה
5. עשרים ותשעה דר' ; ; ערך מגאת שמנונה;
6. בהמן שנים עשר דירחות; גנטיאנה שנים עשר דר' ; תרגניבון יג' דר'

אלدولה; גויטין, מס' 137 ובמיוחד הוראה מס' 17 (כילן משנת 1140).

עמוד ב

1. ברור כי אין כל תמייהה בקשרי המ сахар עם נוצרים, או משלוחות חזרות באמצעותם. מזמן בן יפת פקיד הסוחרים בעדן (אשרו היה אחותו של יהודה בן יוסף שלנו) שולח לאברהם בן ינו (עין עליון, למללה עמ' 136 והערה 8] השווה או בהודו מנות בידי הדיאקון עבד אל-מסיה אל-שמאס; גויטין, מס' 24 ש"ד 11. ליהודה עצמו נשלחות חזרות בידי מוסלט; שם מס' 131, ש"ג 6. משקל הנק (הוא המנה המקראי ושל המשנה והגמרא) לא היה קבוע, הוא נד בין 840 גרם בקירוב עד 3,300 גרם בהתאם לארץ ולאוצר. נראה, כי כאן הכוונה לנן שהיה בשימוש במצרים או בערב, שקל בין 812—1000 גרם בקירוב; עיין ו. חינץ (Hinz), Islamische Masse und Gewichte ליחסן 1955, עמ' 16 ואילך. ליזהוי העשב הרפואי מאמראן עין מאירתוף (Meyerhof), שורת אסמא אל-עקר (ביאור שמות הסמנים) לרמב"ם, [L'explication des noms de drogues] Un glossaire de matière médicale] קאהרת 1940 (להלן בקיצור מאירתוף) מס' 241. יש לציין כי רוב שמות הסמנים והצבעים הנזכרים להלן מוצאים מילשון הפרסית, והשווה בנווגע לתופעה זו בבריאו של ש. ל. סקוט, כ. גאנט אלאלפאם, תאליף דוד בן אברהם אלפאטי, 1936, א, עמ' XLV.

4. קפה, סל או ארוג צשי מנזרים. על אספידיכא — עופרת לבנת גיטין סט. ב; עין במילונים לתלמוד בערכו וקרויים, Talm. Archäologie A, עמ' 299; מאירתוף, מס' 29. למשקל אדרות — קצת למילה משלוחת גראם — ולזרכי חישבו עין הינץ, כניל, עמ' 2 ואילך. לאזרוד, הוא הלשם (שמות כת, יט). אבן כחולה, שהשתמשו בה לחפאות.

5. על הצמח סוט — שושא, Licorice Réglisse, שמשרשי מפיקים מין מתוק, רב סוט, עין מאירתוף, מס' 271. ערך מגאט — קלומר שורש הצמח מעート, שמותם אותו עם רטמן חבר ויש אומרים שהוא הפלפל, מאירתוף מס' 219; הסמן שהיה בשימוש במצרים הובא מפרס וגט מתודו; השווה דווי ולין בערך מלאה.

6. בהמן — ליזהו של צמח זה, שהיה משתמש רק בשורשו, עין מאירתוף, מס' 50. גנטיאנה — נקראת לפי הרמב"ם בלשון העם תרופה נגד נחשים; מאירתוף, מס' 77. תרגנ' בון — זהו

- 7 סכビינג ארבעים וחמשה דרי'; עז קרת' ששה דרי';
- 8 פרח סגול חמישים דרי'; מסתעגלה? ועבנה? תשעה; גושיר מות'
- 9 גנרבאדרטיר י"א דרי'; אסבנטין כ"ה דרי'; אבטימון עשרה דרי'
- 10 קיבל זאת ממנה, אם ירצה ח'. אכן זולת זאת אבי, עוד דבר
- 11 (הגורות) טורה רב, והוא שאין לנו שפהה. ואולי אם ירצה ח' תביא
- 12 אתך שפהה. אכן זולת זאת לך משרת הצליפות מאת
- 13 השיך ابو אל-מכארם ואחיו חמש מאות דינר; שלוח לווחה ח'

המן המקראי ולכון קוראים לו גם סתם "מזון"; מאירחות, מס' 386, ועיין גם במלונו הפרסי של סטיינגאש בערך.

7 סלביבינג — צמח רפואי, שהיה מביאים מזרי פרט לנמלי הודו ומערב אסיה; עיין מאירחות מס' 280; במלונו של סטיינגאש בערך; וגם א. דיטריך, Zum Drogenhandel im islamischen Ägypten, היידלברג 1954, עמ' 47—49. עוד קרת' — לפי דוויי במלונה, ידוע היה צמח זה בין הרופאים בדמשק.

8 זהר בְּנֵפֶסְג — פרחים בעלי צבע סגול של צמתה, אולי האיריים, עיין במלונם של דוחי ושל סטיינגאש, בערך. מסת עגללה — כן נקראים במצרים של ימינו שרשים של צמתה, המשמשים כסמן אפרודיטי, מאירחות, מס' 56. עבונה — לא מצאתי שם זה בשום מקום, ואולי הכוונה לUBEANK, מין רעל, עיין דוויי, במלוננו בערך. גושיר — שרף של צמתה, משתמשים בו כסמן בשbez ובשלשול, היה ידוע בין היהודים בשם ברוחא או ברורא; עיין מאירחות, מס' 76; על משקלו של המת'קאל — שהוא כמשקל דראם וחצי בקירוב — עיין הינץ, כניל, עמ' 2—4.

9 גִּנְדְּבָאָדְסְטָר — ביז'י הביבר, שמהן היו מפיקים טמן בעל רית חריף, שהיה משמש כחרופה; מאירחות מס' 79; דיטריך Zum Drogenhandel im islamischen Ägypten, עמ' 62 הערתת 142. אסבנתין, הרמב"ם גROS אפסונית, אבנית. גם צמח זה אינו גדול במצרים. עיין מאירחות מס' 3; והשוואה גויטין, תרביץ כה תש"ה, עמ' 531. אבת' מוז (גם אפיקתמו) — הוא חכשות, שמיינו משמש אחד הסטמניות בתהורות למתולות הכבת, הקיבה ועוד; עיין מאירחות מס' 23; גויטין, ספר חזיה מס' 1 ש"ר 22; מס' 14 ש"ר 40.

12 למזרדים היו מביאים את השפחות מארצאות הפגאננים (cosa'im), או נזירות מאירופה או מהבש, כי ליהודים אסור היה להחזיק שפותחות מוסלמיות. לעניין עיין אסף, ציון, ד (תרצ"ט) עמ' 91—125; ה (ת"ש) עמ' 271—280; וכן שטרואום, תולדות היהודים במצרים ב, עמ' 234 ואילך. "צניעת אל-כל-אפה" — אחד מכלlei השרת של השלטונות, העישה את רצונם בכל עת רק דרך אגב נציגין, כי בין היהודים היו בשימוש כינויים מורכבים מצורות שונות של השורש "צנע", לעשה, ליצור, ליצור מהו; אותן כי היו בעלי מלאכה לא מעטים ביניהם. עיין ג' — ועמ' 132, ש' 16; מאן Texts ב, עמ' 259 ש' 25; שטרואום, ציון ז, עמ' 143 ב, ש' 12.

13 השיך ابو אל-מכארם הנזכר-כאן הוא יחזקאל, אחיו של חלפון בן נתבאל, זה שהיה שותפו של יהודה בן יוסף, ושandom לו במשרת-פקיד הסוחרים, לוייה עיין גויטין, תרביץ כד

הקלון נאען קה יכו ג' קרא א קין

- 14 להם לאחר מכן, והשיך ابو אל-מכארם כיום מעמדו רם ביום
 15 אצל תפארת החדרים השומרוני. ואנחנו חיים בינווניות
 16 בדירה בבנגה, קשת-המעליות ורעת המכతשים, וכבר נסתימה
 17 תקופת השכירות ולא עזע לדבר אחד, מחשש שלא הודיעני דבר.
 18 בימים אלה הגיע אדמ. שמו^א מס' סיגלמאס, מלומד, הנקרא
 19 מר יוסף בן מלאל; הוא למד אצל בן מגש, ואתו כתוב ביד בן מגש

(תש"ו) עמ' 28—29 ובמיוחד עמ' 29 למלטה. ערלט בן יצחק בא-יבו של חלפון באלאסנדייה
 וכנראה גם נוושא-בטנו (עיין גויטין, כב"ל עמ' 25—26, 28) דורך בשלומו של ابو אל-טכאלם
 במכתבו אל חלפון (גויטין, ספר היהודים מס' 122—123, ש"ג 30). במקتاب מעיד'אב מודיע הכותב
 יצחק סיגלמאס לחלפון, שעל עניין מסרים שלח מכתב בידי השיר מאכארם, ויש להנחת,
 כי זה היה בן אחיו של חלפון; גויטין, מס' 95 ש"ג 19. לחלפון היה עוד אח אחר, שהיודה
 דורך בשלומו במכתבו אל חלפון; גויטין, מס' 83 עמ' א' שולאים ש"ג 13—15. בין פקדות
 התשלום של ابو זכריה יהודה בן יוסף מצאו שלוש או ארבע לבית ابو אל-מכארם (גויטין,
 מס' 137, פקדות 4 ו-8 (מכארם) 10, 20). וכן פקודה (9) לרייס ابو סעד — כלומר לחלפון.
 זה מוכית, כמה אמץ היה הק舍ר בין שני בתיה במסחר. ר' חלפון הלוי נזכר במכתבו של ר'
 יהודה הלוי, שפירט אברמסון, ק"ס כ"ט (תש"ג), עמ' 142. ראוי להזכיר, כי חמיש עשרה —
 עשרים שנה לאחר תאריך מכתבונו (1148) חי בפוסטאט עוד ابو אל-מכארם אחד, ולא פחות
 חשוב מזה שהכרנוו לראשו, המבוגת בתואר "אל ריס" (ראש הסוחרים?), אחיו של
 הגאון נתן אל הלוי; עיין מאן, Texts A, עמ' 261 ש"ג 8. ומכל מקום מפתיעת
 הקואיניצידנציה: שמו של הגאון נתן אל, כמו אביהם של חלפון ויחוקאל; וגם זאת לוי,
 וכי נוי אחיו: ابو אל-טכאלם. ככינויו של יוחוקאל. יתכן שככל אלה בני משפחה אחת היו;
 השם מכארם לא היה שכיח ביותר, ומאנ', Jews, מוכיר רק אדם אחד, עיין בפתח. אבל עיין
 שטראות, ציון ג', עמ' 146 וכן גויטין, מס' 159 בכתובות.

- 15 יתכן כי יש לתרגם 'ספר המשרות' (של הכליף); לתואר הכבוד המורכבים עט 'פאר...
 תפארת...', עיין מאן, Jews בפתח. לא הצליחי לברר מה היה שמו של השומרוני. האם מותר
 לשער, שעדיין חי השומרוני ابو יעקב אבראיטם, ראש הדיואן הכליפי בשנות העשרים של
 המאה, וגם החזק במשרתו? עיין עליו מאן, Jews A עמ' 228.

- 19 בן מלאל — ודאי אין שם אביו; וכן הדבר בנווגע לבן תאלויות (להלן ש"ג 24). בן
 אלקבאוי (ש"ג 26). מלאל הוא כפר באוזור דרעה, עיין Les guides bleus, Maroc, פאריס
 1954, עמ' 442; גם שם עיר במורדותיו הצפוניים של האטלס. שני האזוריים חיים כיום
 יהודים, ובודאי היו גם אז (השווים למלטה העריה 18). בן מלאל הוא כינוי על שם מקום מוצא.
 והוא הדין לגבי שנים האחרים; השווה היישברהג בני סגמאר שבאל-מהדייה, ציון כב
 (תש"ו) עמ' 241. גם בן קציב (להלן ש"ג 22) הוא כינוי: בן שרביט, ואולי הוא רמו למוצא
 משפחתי אצילים. לפי ابن חילון (די סלאן ד', עמ' 172, 188), היה זה כינוי של אחד הסול-

19—20 בן מיגש הוא הרב יוסף הילוי אבן מגש, תלמידו המצוין של הריני ומגדולי החכמים
 20 על תמיוני. והוא לו פניות עם הרב ולא הצליחו ה' דרכו
 21 בקאהר, כי הוא שוטה. הוא פורסם לך דרישות שלום, משתווק אליך ומצטרך
 22 על שלא נפגש אתה בפוטסטאט. וכן (הגיא) אדם בשם בן קלייב
 23 מגדולי פאס; הוא ברוח מאותה ארץ וניצל הוא ואחיו אחד.
 24 הוא הודיعني על ספר תורה, שלחו עט בן תאלותת.
 25 כי הוא הביאו אותו אל באגייה. (עוד הגיא) אדם, מאנשי פאס בשם
 26 בן אלקאו והוא קרובה לנו — לפי דבריו. אין אותו הון. אלא דבר מעט,
 27 שהתיישב בו כמכור אדריכים באלאקشاשין. (בית) ابو רביע בן סטלון כולם
 28 פורסים לך את מיטב השלום ומצפים להיפגש אתה. כי ימלא
 29 את משלחותינו ואת משאלוותיהם לנבקך במידה טובה וקיים התקנות. ביקשתי הויליה
 30 לעשות לי אריג "ערבי". ברוחב ששה וחצי באורך ששה או פחות
 31 ישמש לי טלית. והלואי בעורת שדי תהיה התשובה למכabi זה
 32 מראיך, אם ירצה ה'. ולא יפתח אותך המטהר ותשכחנו. ובאמונת

טאניט משושלת בני מרדן. אורלם בتوزאה המצרית (כרך ג עמ' 234, 243) הקריאה היא פעט
 קליינט ופעט קלנית, ולכן אין להסיק שום מסקנות מהקבלה זו.
 במחצית הראשותה של המאה השතים-עשרה, ראביה, ספר הקבלה (ניבויאה, סדר החכמים א'
 עמ' 76) כותב עלייו: (רב יוסף) "עמד לפניי (לפני הריני) כמו יד שנה לקרוא... וטמכו
 קודם פטירתו וכותב לו ספר (כלומר מינוי)... ואחר פטירת רב יצחק אלפסי ישב רב יוסף
 הילוי נ מיגש על כסאו מחודש סיון של שנת ד' תתק"ג (1103) עד איר של שנת ד' תתק"א
 1141)". וכבר ראיינו למללה (עיין העrhoה 18) כי גם הרוב משה הדרשי למד תורה מפני אבן מגש.
 20 הרוב בפוטסטאט שאליו רומו שלמה, הוא כפי הנראה הוגאון משה תלוי בן נתנאאל השמי
 בחבורה, המכונה ראש ישיבת גאנ יעקב וגם ראש ישיבת ארץ הצעבי; עיין מאן, Jews ב, עמ'
 294; הנייל, Texts א עמ' 256.

27 הקריאה אלקشاשין ברווחה בתחילת: נראה שהיה זה שוק ווילוי הפטולה בפוטסטאט. מאן, Jews
 ב, עמ' 276, מוסר כי בכסי אדרל 2806 דף 12 נמצא מכתב מאת אביהם אל קושטאשי אל הגדוד
 מצליה (מלך בפוטסטאט 1127—1138). בימינו ידועה בקהארה שכונה יהודית בשם "שיישין"—
 ליד הרובע היהודי. ייחון שוה סיירות של קشاשין או קושטאשין. ועיין הסברו של ג. א. סרקייס,
 מעutm אלטברעתא ב, עמ' 1513; 'אליקשאשין', כינוי של מכור פטולה.
 30 ברשימה הפטולות, שנשלחו מירושלים, עזן או עידאב למצרים נזכר האריג ערבי פעמיים
 בספר; עיין גויטין, מס' 156 ש' 49, 60, 63. שלמה היה כפי הנראה דואג לחיצוניותה מהריה,
 הסוכן של בית המטהר בעדן, מודיע לאדוניו הצעיר, שכפי וודישתו שלח לו 'עמאמה', מזנתה
 רקובת, וכן שלח 'עמאמה' לאחותו אם שלמה; כניל מס' 5/134, ש' 15—17.

32 במקור נזר במקום נטה, בהחלפת ט ב-ז. בדומה לזה עין דרך משל הרביז כ (תש"י),
 עמ' 154 ש' 29; מאן, Texts א, עמ' 261 ש' 8; ג—ג, עמ' 2 ש' 4; צאעד במקומות סआה

33 השמים! כל יום נוסף, שהנך ונדר, הוא כתסרון
34 שנה מחיינו. דע לך כי בנו אדם, אין חייו אלא האור, ואתה
35 אורךנו! אם אתה געדך מבניינו — כיצד נחיה! היה מכתבי הקודם אילך
36 בענין בנו האשעה מחיפה. נותרו לרוב אצלם תשעת דינר ורבים
37 דורות אוטם ממנה כל יום ואינו מתפקיד כלפי אלא מפני חנימוט.
שולים מצד ימין

(1) באלהים אדירים! קח (2) מטנו ולא תניתנו הנגה (3) קניתי אבקת אובב והכינומית (4) עם
אפוניאק ואני אם ירצה ה' (5) אשלהנת, אני מברך אותך במלול השלים (6), הנעלת
הטוב והשלם, ואני (7) ואחותי מברכות אותך בטיב השלים (8) כבוד תשוקחת אליך
וגעוגועיהם אחוריך. (9) ה' ישמה עיני בולנו בפגישה אתך אם (10) ירצה ה' גם אם אבו
אלחנן ובתך (11) ובנה מייחדות לך את מלול השלים! לך (12) החיים ואורך ימים! המסקנה
'סת אלגרב' (13) בת זכרי מתה זה שבעה חדשים. השיק (14) אבוי אל-מנא, שכנוינו ואשר
אתנו מייחדים לך (15) שלום. ותפרנס מעתנו שלום (16) לבני משפחتنا כולם! (17) שבת א-תנות.

עמ' 24 ש' 6: צנורות במלום סנורים, ועין בהקדמה שם עמי יה; והיא תופעה שכיחה
בטלסטיטים יהודים וערביים.

—33 ל夸יה "אמונות שמיט" עיין גויטין, ספר יהודו מס' 295, ש' 3-4.
36 בקשר לכינוי "חויפת", קלודרasha שמוצאה מחייפה, עיין על היישוב היהודי בחיפה בתקופתנו:
מאן, Jews בפתח: ספר היישוב ב, בפתח ערך חיפה, בוגע לזיהוי הרב עיין לעיל בהסבר
לש', 20.

שולים מצד ימץ

3-4 חזאג, מין אובב, שמתסיסים אותו עם נשادر (אמוניה), כדי לייצר צבע אדום, מאיראנט,
מס' 152.

7-8 למיצות דומות בסיסום מכתב עין דרך משל גויטין, מס' 112 בשולים.
9 המליצה "קרת אל-יעין", לגורם "קורות עין" — נחת, קדומה, ועין דרך משל בוריאן אל-סמוראל
בן עזיה ב, יד (ס), הירושרג יישראל בערב, עמ' 260; והשווה גויטין מס' 119 ש' 16.
12 סת אל-גרב, קלודר גברת המערב, נגראות בשל מוצאה מהمغرب. והשווה שמות נשים
טורכיות עם סת: מאן, Jews ב, עמ' 363 (סת-אל-בתא, גברת הוותר); גולב, SSJ ב (1958)
עמ' 29 העודה 87.

16 הכוונה לטשפת מחרות, אхи אמא, ולטשפת מצטמן, בעל אחות אביה, עיין למעלת הערות 6, 9.
[ראשית ינואר 1960.] העורה בזמנן חותימת המאמר להדפסה: זה עתה המציג לי פרופ' גויטין
העתק כי של מאמרה "תוניסיה במאה ה'יא לאור תעוזות מהגניזה", העתיד לחתפרט בספר
זכרן לא. לוירפובינסאל, ושהוא סקירה מוקדמת על מעלה שלוש מאות וחמשים מסמכים,
שנכתבו בידי אגשי תוניסיה בארץ ההייא ומוחצתה לתה סקירה זו מתחוה השלמה חשובה לספר
וואדר" ובלור שיש בה החומר להארה נוספת של מכתבנו. גויטין עומד גם על העובדה כמה מעתות
הידיעות ההיסטוריות בוחומר עשיר זה.]

THE ALMOHADE PERSECUTIONS AND THE INDIA TRADE

(A letter from the year 1148)

by H. Z. Hirschberg (pp. 134-153)

In January-February 1148 Shelomo Cohen ben Abū-Zechariah Judah Sijilmāsi sent a letter from Fustāt to his father who was then somewhere in southern Arabia, very likely in Aden. This Judah Sijilmāsi was an official of the merchants in Fustāt and dealt in the India trade in partnership with Halfōn ben Nathaniel. The latter was one of the most important merchants in his time as evidenced by the numerous extant documents telling us of his varied activity on three continents, -- Africa, Asia, and Europe. Judah Sijilmāsi himself spent an extensive period of time in India in the 'thirties and was even imprisoned there. At the time of writing the letter under discussion he had also been away from his home for a lengthy period, for, as another letter indicates, he again had been to India.

The letter discussed here deals with family and private affairs as well as with news of the India trade. In this respect it resembles many collected by Prof. S. D. Goitein in his *Book of India* which is to appear shortly. The letter helps to familiarize us with the India trade, being conducted via the southern Arabian route, which was then at its height.

The family of the writer of the letter originally came from Sijilmāsa in southern Morocco, and there, and in the town of Fes, his brother, father and relatives still resided. It is therefore not surprising that the father was most concerned about what was happening there. It is in reply to a question of his that his son tells him what he has heard from eye-witnesses who had fled from the Maghreb and had reached Fustāt. Some of these had brought important news on the very day the letter was written.

Here then is the story of the Almohade persecutions according to Judah Sijilmāsi: Abd al-Mūmin the "Sūsi," (from the Valley of Sūs) who assumed leadership of the Almohades after the death of Muhammad Ibn Tumārt the Mahdi, — fought against the Emir Tāshfin in Wahrān (Oran). After a siege he took the town, killed Tāshfin, and crucified his body. He then proceeded to conquer Tlemsēn and killed all its inhabitants including the Jewish population, with the exception of those who adopted Islam. When the news reached them, the Berbers of Sijilmāsa rebelled against the governor of the Almoravides and drove him and his garrison troops out of the city. About 200 Jews who had a foreboding of the imminent trouble fled Sijilmāsa. Among these were the two brothers of Judah ben Joseph and one Judah ben Farhōn, who is given special mention, apparently because he was one of the most important and learned men of the community or a relative of the writer of this letter. They fled to Dar'ah, but their subsequent fate is unknown. After driving the Almoravide governor out of Sijilmāsa, the town's residents speedily sent a letter of surrender to Abd al-Mūmin. When the Almohades entered the city they attempted by verbal discussion to persuade the Jewish population to embrace Islam. After seven months of religious debate a new governor assumed command of the city and solved the problem with greater "efficiency." One hundred and fifty Jews died to sanctify God's name and the rest became Moslems. The first to be converted to Mohammedanism was the judge of the rabbinical court of Sijilmāsa, Joseph ben 'Amrān. All the towns of the Almoravides were conquered by the Almohades. In Fes 100,000 people were killed at the time and in Marrakesh 120,000. Dar'ah and Meknes alone survived at the time of the report. The Jews everywhere west of Bougie came under the heavy yoke of the Almohades; many were killed and many adopted Islam, and none could live openly as a Jew. On the day of writing, disquieting news reached Fustāt that Bougie had been taken by the Almohades. Wide regions from Seville to Tortosa had also fallen to them.

This description fits the order of events as recorded by the Arab historians, especially Ibn Baydhaq, the biographer of Ibn Tumārt and Abd al-Mūmin, who was their contemporary and their comrade in arms. Accordingly the sequence of disasters may be determined as follows: Oran (1145-1146); Tlemsēn, Sijilmāsa (1146); Fes (1146-1147); the Marrakesh region (1147); Bougie (the end of 1147 or the beginning of 1148). It is to be noted that with respect to a number of details Judah Sijilmāsi's story clarifies several obscure references in Arabic sources.

Hirschberg Passover 773

Lubitsch 263

H. Z. HIRSCHBERG

THE ALMOHADE PERSECUTIONS AND THE INDIA TRADE
(A LETTER FROM THE YEAR 1148)

Reprint from

I. F. BAER
JUBILEE VOLUME

Published by

THE HISTORICAL SOCIETY OF ISRAEL
JERUSALEM 1960

סילפלטינ, 5 ביבואר 1959

Mura Box 263
HUSA IV 449
Dear Uncle

ליד מירבך ג'ה
אנט אורט אליה לון דות לך על שמי הדרטט (אנט טיגטער
טיגטער קאַה), אונט טיגטער וטיגטער האַט אַט כל אונט
ג'ה טיגטער. זיגטער ח'לען.

ז' גראָט שווֹב עאָרְטַּה מִשְׁמָרְתָּה מִשְׁמָרְתָּה מִשְׁמָרְתָּה
טַּהֲרָה כָּבֵד, כָּבֵד שְׂקָלָה יוֹאָה אַזְתָּה כָּלְלָה. לא מְתַבָּאָה, כָּבֵד טְבָתְבָּה
טְבָתְבָּה שְׁלִיחָה.

לי, שְׁאָלָה נֶבֶא דְּבָרָה בְּזָרְבָּה אַז, שְׁבָרָה כְּרָבָּה זְגָבָּה
בְּזָה עַל יְמָוָתָה בְּרַיְמָוָתָה אַזְטָּה אַזְטָּה זְכָרָה
אלָה בְּזָה שְׁלָמָה, שְׁנָמָן אַלְיָה גְּשָׁטָּה אַנְטָּה מִזְמָרָה גְּזָרָה
שְׁדָרָל חָזָה, אַנְטָּה זְכָרָה, שְׁרָבָּה פְּנֵי הַפְּלָבָּה אַלְיָה וְמַבָּרָה כְּסָרָה, חַיָּה
בְּזָה. לְאַתָּה אַל סְרוּרְטָה אַרְבָּוֹת אַטְגָּה גְּדוֹלָה וְסָטוֹר עַעֲמָךְ/אַמְּרוֹת
בְּזָה עַדְעָה (בְּזָה) 1853 Israel, טְבָזְוָדָה אַז לְזָה, פְּרָטָה,
בְּזָה אַפְּתָב אַל פְּנָרוּעָה אַל יְהֻדָּה זָה), וְאַתָּה אַל יְהֻדָּה הַיְהָה נְשָׁאָה
לְאַזְטָּה; בְּזָה יְמָנוּלָה, פְּרַיְד הַפְּרוֹתָה גְּזָדָה, אַל בְּזָה טְוָבָה, טְהָרָתָה
בְּזָה לְבָדָק אַל פְּנָשָׁתָה, אַנְטָה מְזָה עַל קְרָבָּה גְּדָדָה, אַז אַזְטָּה אַטָּה וְגָדָה
פְּגָדָה גְּדוֹלָה. נְאָזָב גְּדוֹלָה כְּמָבָּן מְבָרָה אַל אַדָּה. וְפְּגָדָה גְּדוֹלָה לְזָה גְּדוֹלָה
חַיְמִינְגָּה שְׁלַׂה הַמְּכָהָה. אַבְּוֹתָה מְזָה אַל מְזָה אַל מְזָה אַל מְזָה.
אַזְטָּה זְבָּה כְּזָבָּה. אַזְטָּה זְבָּה לְזָה חַיָּה זְבָּה לְזָה גְּדוֹלָה, וְכִילָּה שְׁלִיחָה. מְלָלָה
מְלָלָה אַז לְזָה אַפְּלָבָּה שְׁמָנָה עַל אַזְטָּה זְבָּה, אַמְּרָה שְׁמָנָה עַל אַזְטָּה זְבָּה
בְּזָה הַפְּכָה פְּנָחָה. אַז אַזְטָּה זְבָּה אַזְטָּה זְבָּה לְזָה גְּדוֹלָה סְלָה לְזָה גְּדוֹלָה
בְּזָה גְּדוֹלָה, אַז אַזְטָּה זְבָּה, אַז אַזְטָּה זְבָּה אַז אַזְטָּה זְבָּה, אַז אַזְטָּה
בְּזָה בְּזָה בְּזָה בְּזָה, 1146, אַז אַזְטָּה זְבָּה אַז אַזְטָּה זְבָּה אַז אַזְטָּה
בְּזָה זְבָּה זְבָּה זְבָּה זְבָּה.

זְבָּה, אַז אַזְטָּה זְבָּה אַז אַזְטָּה זְבָּה אַז אַזְטָּה זְבָּה.
זְבָּה זְבָּה זְבָּה זְבָּה זְבָּה, אַז אַזְטָּה זְבָּה זְבָּה זְבָּה.

זְבָּה זְבָּה, אַז אַזְטָּה זְבָּה זְבָּה זְבָּה זְבָּה זְבָּה זְבָּה זְבָּה זְבָּה
לוֹן עַבְּדָה לְזָה גְּדוֹלָה טְבָזְוָדָה, זְבָּה זְבָּה זְבָּה זְבָּה זְבָּה זְבָּה
גְּדוֹלָה זְבָּה זְבָּה.

בְּזָה כְּבָרְתָּה שְׁלָמָה לְזָה וְלְבָנָה טְשָׁמָתָה
וְלְמָר יְהֻדָּה דְּבָרָה הַחְבּוּרָה בְּכָל-

בְּרַשְׁתָּה

7.12.1959